

JUHOSLÁVIA

**Juhoslovanská socialistická
federatívna republika (do roku 1990)**

Územie: 255 804 km²

Obyvateľstvo (1989): 23 750 000

Národnosti tvoriace republiku:

Srbi, Chorváti, Slovinci,
Čiernohorci, Bosniaci, Macedónci

Menšiny: albánska, maďarská,
rumunská, talianska, slovenská,
česká, rusínska, bulharská, turecká

I. VZNIK JUHOSLOVANSKÉHO ŠTÁTU A JEHO ŠTRUKTÚRA

Pri vzniku juhoslovanského štátu v r. 1918–1919 približne 16% jeho obyvateľstva tvorili národnostné menšiny (čiže také národnosti, ktoré nepatrili k srbskému, chorváckemu, slovinskému národu). *Protirečenie medzi hlavnými štátotvornými národmi, Srbmi a Chorvátmi má*

od začiatku rozhodujúci význam. V priebehu 19. str. sa už objavili spory okolo toho, ktorý z národov má viesť zjednotenie južných slovanov. (Bosnu-Hercegovinu chceli pripojiť k vlastnému štátu rovnako Srbi ako Chorváti.)

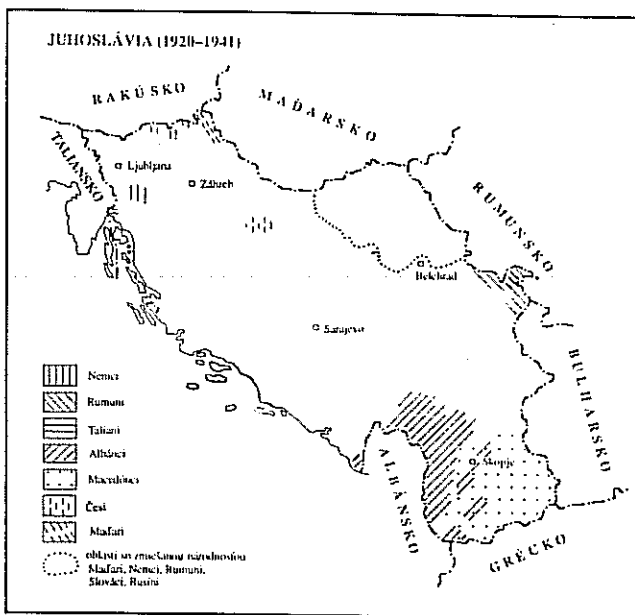
Už v 19. str. začal *srbský štát* (znovu založený v roku 1816) územie obývané juhoslovanským etnikom a pokladaným podľa nich za srbské, zjednocovať do jedného štátu. Po balkánskej vojne (1912–1913) sa územie a obyvateľstvo Srbska skoro zdvojnásobilo. S novými územiami sa k Srbsku pripojil významný počet albánskeho, tureckého a macedónskeho obyvateľstva.

Jeseň 1918: Crna Gora sa zjednotila so Srbskom, vo vojne porazená Bosna-Hercegovina a juhomaďarskí Juhoslovania so svojou novosadskou skupštinou sa pripojili k Srbsku. Srbi patrili k *ortodoxnej cirkvi*, významná časť obyvateľstva (Bosniaci, Turci) však boli mohamedánmi.

Chorvátsko v rámci Uhorského kráľovstva malo svoju stavovskú ústavu. Koncom I. svetovej vojny sa dostali do prevahy politické sily, ktoré chceli zjednotiť všetkých Juhoslovánov do jedného štátu. Vidiac rozpad Rakúsko-uhorskej monarchie, rozhodli sa pre spojenie so Srbskom. Chorváti boli takmer úplne *rímskokatolíckeho* vyznania. Tak isto Slovinci. Zdalo sa, že „juhoslovanský“ *národný princíp bude silnejší*, než sú náboženské a územno-hospodárske odlišnosti záujmov.

ETNICKÉ ZLOŽENIE OBYVATELSTVA JUHOSLÁVIE

Národnosť	1921	1948	1953	1961	1971	1981
	materinský jazyk	národnosť	národnosť	národnosť	národnosť	národnosť
Srbi		6 547 117 41,5%	7 065 923 41,7%	7 806 152 42,1%	8 143 246 39,7%	8 140 507 36,3%
Chorváti		3 784 353 24%	3 975 550 23,5%	4 293 809 23,1%	4 526 782 22,1%	4 428 043 19,8%
Muslimovia	8 911 509 74,7%	808 921 5,1%	998 698 5,9%	972 960 5,2%	1 729 932 8,4%	1 999 890 8,9%
Macedónci		810 126 5,1%	893 247 5,3%	1 045 516 5,6%	1 194 784 5,8%	1 341 598 6,0%
Čiernohorci		425 703 2,7%	466 093 2,8%	513 832 2,8%	508 843 2,5%	579 043 2,6%
Slovinci	1 019 997 8,5%	1 415 432 9,0%	1 487 100 8,8%	1 589 211 8,6%	1 678 032 8,2%	1 753 571 7,8%
Albánci	439 657 3,8%	750 431 4,8%	754 245 4,5%	914 733 4,9%	1 309 523 6,4%	1 730 878 7,7%
Nemci	505 790 4,2%	55 337 0,4%	60 536 0,4%	20 015 0,1%	12 785 0,0%	8 712 0,0%
Maďari	467 658 3,9%	496 492 3,2%	502 175 3,0%	504 369 2,7%	477 374 2,3%	426 867 1,9%
Rumuni	231 068 1,9%	64 095 0,4%	60 364 0,4%	60 862 0,3%	58 570 0,3%	54 955 0,2%
Turci	150 322 1,3%	97 954 0,6%	259 535 1,5%	182 964 1,0%	127 920 0,6%	101 291 0,5%
Slováci	115 322 1,3%	83 626 0,5%	84 999 0,5%	86 433 0,5%	83 656 0,4%	80 334 0,4%
Česi	—	39 015 0,2%	34 517 0,2%	30 331 0,2%	24 620 0,1%	19 624 0,1%
„Juhoslovania“	—	—	—	317 124 1,7%	273 077 1,3%	1 219 024 5,4%
Rómovia	—	72 736 0,5%	84 713 0,5%	31 674 0,2%	78 485 0,4%	168 197 0,7%
Iné	143 384 1,2%	320 760 2,0%	208 608 1,2%	179 306 1,0%	295 343 1,4%	375 051 1,7%
Spolu	11 984 910	15 772 098	16 936 573	18 549 291	20 522 972	22 427 585

Od vzniku štátu sa viedol zápas medzi Chorvátmi reprezentovaným federalizmom a medzi centralizmom srbských vládnúcich vrstiev — neochotných upustiť zo svojej moci —, ako aj dynastie. V monarchii malo Chorvátsko rozsiahlu autonómiu, ktorú v novom štáte stratilo. Ústava z roku 1921 mu neuznala nijakú autonómiu. Fungovanie parlamentného systému prakticky znemožňovali srbo-chorvátske protiklady, nakoľko najsilnejšie parlamentné strany sa organizovali na národnom princípe. Kráľovská diktatúra zavedená v roku 1929 zrušila organizovanosť strán na etnickom základe, no na chorvátsku otázku nedokázala nájsť riešenie. (Názov štátu zmenila kráľovská diktatúra na Juhosláviu.) V r. 1939 sa Chorvátsko zmenilo na autonómiu Vojvodina, no svetová vojna čoskoro zmetla celý štát.

Juhoslávia sa po nemeckom útoku v roku 1941 rozpadla. Na území Chorvátska sa vytvoril Nezávislý chorvátsky štát pod vedením ustašovcov, ktorý zahrňoval aj

Bosnu-Hercegovinu. Ustašovci vyhlásili protisrbské a protizidovské zákony, Srbov vyhnali, odvliekli do táborov, majetky im zhabali. (Srbskí četníci zase páchali násilnosť voči Chorvátom na srbskom území, takže počas II. svetovej vojny — okrem zápasu o moc — prebiehala aj etnická vojna.) Ustašovci pokladali moslimov za Chorvátov, ktorých chceli násilne „obrátiť“ na kresťanskú vieru. (V dôsledku vojenskej okupácie boli pričlenené: Macedónsko k Bulharsku, Albáncami obývané územie Kosova, a Crna Gora k Veľkému Albánsku (ktoré mali v rukách Taliani), Vojvodina k Maďarsku.)

II. kongres oslobodzujúceho hnutia (Jajce, 1943) pod komunistickým vedením prijal rozhodnutie, že povojnové usporiadanie Juhoslávie bude federatívne. Ústava z roku 1946 rozhodla o šiestich zväzových republikách, v r. 1948 v rámci srbskej republiky potom vznikli dve autonómne oblasti (Kosovo, Vojvodina). Potom sa práva členských republík a autonómnych oblastí postupne rozširovali. Ústava z roku 1947 tieto práva zhrnula. Členské republiky mohli podľa vlastného úsudku čerpať neustále viac materiálnych statkov zo svojho produktu. Mali vybudovaný svoj štátny orgán, ministerský systém, ústava celý rad otázok odstúpila do pôsobnosti republík (napr. usporiadanie školstva, problémy menšín). V rámci Srbska dve autonómne oblasti mali v parlamente právo veta. Hoci toto právo ani raz nevyužili, srbské vedenie z aspektu suverenity Srbska ho pokladalo za krivdu.

Titovi sa podarilo nacionalistické tendencie v ére socialistickej udržať na uzde, hoci aj za cenu vážnych personálnych výmien.

II. MENŠINOVÁ POLITIKA

Približne 16% obyvateľstva Srbo-chorvátsko-slovinského kráľovstva vyhláseného v roku 1918 patrilo k menšinám (nemecká, maďarská, rumunská, turecká, rusínska, bulharská, talianska, česká, slovenská, albánska). Srbi a Chorváti tvorili v štáte 74,7%, Slováci 8,5%.

Oficiálna menšinová politika osobitne pristupovala k tým menšinám, ktoré už aj pred rokom 1914 patrili k Srbsku (Albánci, Turci, Macedóni), a podarilo sa jej dosiahnuť — za francúzskej pomoci —, aby sa na ne nevzťahovalo uznesenie o ochrane menšín zo St. Germainského mierového rokovania. Hoci vláda SHS (podobne ako Poľsko a Rumunsko) sa zdráhala ratifikovať Zmluvu o ochrane menšín, ako dočasný zákon 20. mája 1920 predsalen vstúpila do platnosti. V zákone sa hovorilo, že menšiny majú právo na vybudovanie cirkevných, kultúrnych, dobročinných ústavov a škôl. Rovnoprávnosť jedincov pred zákonom garantovala Ústava z roku 1921 a prispúbila, že o vzdelávacích inštitúciách bude ustanovený osobitný zákon. (Vydali ho v r. 1929.)

Menšinám sa poškodilo tým, že vládnym nariadením z roku 1920 sa majetok cirkevných a obecných škôl zoštátnil. Medzi dvoma vojnami nefungovala základná škola v albánskom a tureckom jazyku, preto väčšina albánskych detí vôbec nenavštevovala školy.

Vláda sa snažila zlomiť aj hospodársku silu menšín. Znárodnenie bánk a peňažných ústavov postihlo predovšetkým menšiny. Presne taký istý dopad mala pozemková reforma. Agrárny zákon z roku 1919 zlikvidoval väčšie maďarské cirkevné a svetské veľkostatky, súčasne

maďarská dedinská chudoba — pre svoj pôvod — počas reformy nemohla nabodudnúť pôdu. (Odvolávali sa na to, že zákon o opcii umožňuje maďarským majiteľom pozemkov presťahovanie do Maďarska.)

Na II. kongrese oslobodzovacieho hnutia v roku 1943 v Jajce vydali uznesenie — okrem federálneho usporiadania — o zabezpečení práv národnostných menšín. Avšak v prípade Nemcov, ktorým pripisovali *kolektívnu vinu* za rozpad Juhoslávie v roku 1941 urobili výnimku. V roku 1944 im zrušili štátne občianstvo, zhabali im majetky. Voči všetkým národnostným menšinám, ktorých materská krajina sa zúčastnila na rozdelení Juhoslávie, uplatňovali retorzie. Niekoľko desaťtisíc *Maďarov a Al-*

obciach bola maďarčina, v 12 slovenčina, v 9 rumunčina, v 6 ruština a v 1 čeština.) Ústava Kosova podobné práva zaručuje tureckému jazyku. Aj Ústava z roku 1974 obsahuje rovnoprávnosť národností, a ich zabezpečenie nariaďuje orgánom republík a oblastí.

III. MENŠINY (NIE „ŠTÁTOTVORNÉ“)

Menšiny na území Juhoslávie sa na územie neskoršieho juhoslovanského štátu dostávali v rôznych obdobiach. Etnické skupiny pripojené k Srbsku pred rokom 1914: Turci, Albánci, Bulhari.

Na území pripojenom k juhoslovanskému štátu z Rakúsko-uhorskej monarchie v roku 1919 žili tiež početné malé etniká. Niektoré žili na tomto území od stredoveku, iné etnické skupiny od 18. str., po oslobodení Uhorska spod tureckej nadvlády sú tu osídlené opustené kraje. (Musíme poznamenať, že počas tureckej nadvlády a protitureckých bojov sa dostal veľký počet obyvateľov srbského pôvodu na chorvátske územie, resp. na historické južné územia Uhorska. Presídlení Srbi požívali výsady, zachovali si náboženskú (ortodoxnú) autonómiu. Ich náboženský kongres v 19. str. bol prvoradým ohlásateľom srbských národných požiadaviek.) Etnické skupiny, pripojené k juhoslovanskému štátu z Rakúsko-uhorskej monarchie: Nemci, Maďari, Slováci, Rusíni, Rumuni, Taliani.

Ústava z roku 1974 uznáva šesť národov za „štátotvorné“, ktoré disponujú samostatným štátnym územím, sú republikami: Srbi, Chorváti, Slovinci, Bosniaci Macedónci, Čiernohorci. (Keďže našim cieľom je

báncov vyvrážili partizáni, respektíve ich odviekli do *pracovných táborov*. (Je známe, že Maďarsko a Albánsko v II. svetovej vojne bojovalo po boku Nemeckej ríše a Talianov proti Srbom.)

Po upevnení štátu, Výkonný výbor JKS v r. 1959 vydal vyhlásenie, že národnostné menšiny sa pokladajú za rovnoprávných činiteľov s ostatnými juhoslovanskými národmi. Federatívna ústava z roku 1963 zákonnú úpravu národnostnej otázky zveruje ako úlohu republikám. Ústava Slovinska sa o maďarskom a talianskom národe osobitne zmieňuje ako o prapôvodnom národe. O tom, v ktorých obciach je menšinový jazyk úradným, rozhodujú obecné štatúty.

Rozsiahle práva v oblasti užívania jazyka a školstva zabezpečuje aj usporiadanie Vojvodiny. Modifikácia ústavy z roku 1969 v orgánoch oblastí, aj vo sfére verejného života zabezpečuje rovnoprávnosť srbo-chorvátskeho, maďarského, rumunského, rusínskeho, slovenského jazyka. (Úradným jazykom na území Vojvodiny v 29

poukazať na situáciu národnostných menšín, od objasnenia „štátotvorného“ národa upúšťame.)

Samozrejme konflikty v rámci Juhoslávie nie sú vyhrotené len medzi štátom a menšinami, ako na to neskôr poukážeme, ale predovšetkým medzi slovinským a chorvátskym (katolíckym) etnikom (ortodoxnými) a Srbmi.

Takáto vystupňovaná konfrontácia dvoch kategórií — „štátotvornej“ a „neštátotvornej“ — pre cudzinca sa zdá byť nepochopiteľná, preto si žiada vysvetlenie. Štátotvorným Srbom prislúchajú všetky práva (aj autonómia), kým ostatným nie. Podľa srbského chápania každá autonómia poškodzuje suverenitu štátu, zachovanie národností zabezpečujú ústavou zaručené práva.

Albánci

Prevažná väčšina juhoslovanských Albáncov žije v Kosove a v západnej Macedónii. Albánci sa dostali do tureckého područia v 15. storočí, potom prijali muslimskú

vieru. Väčšina vyznáva toto náboženstvo aj dnes, no sú medzi nimi aj ortodoxní katolíci. Albáncami obývané územie sa k Srbsku pripojilo najprv r. 1878 po berlínskej konferencii, potom po londýnskej konferencii, ktorá uzatvárala balkánsku vojnu (1913).

Albánska menšina medzi dvoma vojnami nemala svoje práva, teda ani školy. Počas II. svetovej vojny partizáni zavraždili niekoľko tisíc Albáncov. S *negatívnymi diskriminačnými* opatreniami voči Albáncom skončovali až po roku 1966.

Po ukončení svetovej vojny v socialistickej Juhoslávii dostali „národnostný štatút“. Roku 1948 v rámci Srbskej republiky vznikla autonómna oblasť Kosovo–Metohija. Albánsky školský systém, potom od polovice 60. rokov úsilie o prípravu albánskej inteligencie (prištínska univerzita) značne posilňovalo národné povedomie Albáncov. To už bolo trňom v oku vodcov srbskej republiky, obávali sa, že oblasť bude sa chcieť pripojiť k Albánsku.

Bulhari

Bulhari žijú najmä v Srbsku. V období 1920–1945 o ich počte ani neexistujú údaje, lebo počas sčítania ľudu boli zaradení medzi srbo-chorvátske obyvateľstvo. Ich počet sa po II. svetovej vojne pohyboval okolo 60 tisíc. Od II. svetovej vojny majú školy v bulharskom jazyku na základnom stupni, no srbská školská správa na Bulharoch chce „vyskúšať“ *dvojjazyčné vzdelávanie*. V období 1971–1981 badať citeľný úbytok počtu obyvateľstva; podľa sčítania ľudu v roku 1981 v Juhoslávii žije 36 tisíc Bulharov.

Maďari

Maďari bývalej Juhoslávii žijú od 11. str. v troch republikách (Srbsko, Chorvátsko, Slovinsko). *Etnickú enklávu* tvoria iba v srbskej Vojvodine. (V r. 1921 pomer Srbov tu bolo iba 35%, ktorý sa v súčasnosti zvýšilo s Čiernohorcami na 59,4%.) Ich počet je dnes v Srbsku 346 tisíc, v Slovinsku 9 tisíc, v Chorvátsku 22 tisíc. (Tu, na území Chorvátska v roku 1921 žilo ešte 82 tisíc Maďarov.) Počet Maďarov — podľa údajov sčítania ľudu — je do r. 1961 stabilný (okolo 500 tisíc). Odvtedy ich počet klesá, príčinou je nízka populácia, respektíve prirodzená asimilácia (Maďari vo veľkom počte uzatvárajú zmiešané manželstvá), ako aj hľadanie práce v iných štátoch.

Územie súčasnej Vojvodiny sa stalo súčasťou juhoslovanského štátu v dôsledku trianonského mieru.

Národnostné práva v socialistickej Juhoslávii sa vzťahovali aj na Maďarov, majú svoj denník (Magyar Szó — Maďarské slovo), týždenníky, 81% detí v základnej škole sa učí v materinskom jazyku. Na univerzite v Novom Sade a v Subotici je aj fakulta s vyučovacím jazykom maďarským.

V priebehu prechodu na systém viacerých strán v r. 1989 založili svoju *organizáciu na ochranu svojich záujmov*: Maďarskú demokratickú spoločnosť vo Vojvodine, ktorej základným politickým cieľom je personálna (prakticky kultúrna) a teritoriálna autonómia obcí okolo Tisy s prevážne maďarským obyvateľstvom. V parlamentných voľbách v roku 1990 získali 8 mandátov, v roku 1992 zase 2. V priebehu II. svetovej vojny sa obnovila zo strany Srbov stará zaujatosť proti Maďarom, útočia na maďar-

ské osídlenia, začal sa mohutný prílív (niekoľko desaťtisíc) obyvateľstva do Maďarska.

Nemci

Počet Nemcov niekdajšej Juhoslávii sa v súčasnosti pohybuje pod 10 tisíc (v r. 1921 ich bolo 505 tisíc).

Nemci žili na takmer všetkých juhoslovanských územiach. Patrili *prevažne* k strednej vrstve — tak na dedinách ako aj v mestách. Na územie Vojvodiny ich v 18. str. presídlili uhorskí králi po vyhnaní Turkov. Značný bol percentuálny podiel Nemcov u mestského obyvateľstva vo Vojvodine, v Chorvátsku a v Slovinsku (remeselníci, úradníci). Veľkú stratu Nemcom spôsobila pozemková reforma, zoštátnenie bánk, keď prišli o svoje imanie, pozemky, mnohí sa preto vyšťahovali. Na ich kultúru nepriaznivo doliehalo, keď ich rozvinuté, dobre vybavené školy v roku 1920 znárodnili. Iba po r. 1931 si mohli zakladať vlastné nadačné (súkromné) nemecké školy.

Po II. svetovej vojne väčšina nemeckého obyvateľstva, 70% ušla s ustupujúcou nemeckou armádou. (Odhad utečencov je 300 tisíc.) Počet tých, ktorých *zavraždili partizáni*, resp. boli *odvečení do lágrov*, sa podľa niektorých pohybuje okolo 100 tisíc, podľa iných okolo 170 tisíc.

Rutáni (Rusíni)

Rusínov usadili na území vtedajšieho južného Uhorska v 18. str., po vyhnaní Turkov. Podobne ako ostatné slovenské národy medzi dvoma vojnami, snažili sa aj ich asimilovať k väčšinovým Juhoslovanom. Nemali nijaké menšinové práva.

Ich počet sa po II. svetovej vojne sa pohyboval okolo 35–40 tisíc. Dnes majú svoje *základné školy* (v materčine svoj *týždenník*, *rozhlasové relácie*, no väčšina rusínskych detí sa nevzdeláva v materinskom jazyku. Pre nízky počet žiakov klesá počet rusínskych tried. Vo viacerých dedinách sa rusínsky jazyk pokladá za úradný, no vzhľadom na ich malý počet ich možnosti uplatňovať svoje práva sa zužujú.

Slováci

Slováci sa dostali z územia vtedajšieho severného Uhorska, na územie Vojvodiny a Chorvátska v 18. str. v rámci *osídľovacej akcie* uhorského kráľovstva. V rámci sčítania ľudu v roku 1921 ich zahrnuli do jednej kategórie s Čechmi, spolu tvorili 115 tisíc osôb. Medzi dvoma vojnami mali niekoľko vlastných škôl. Takto na Slovákov — rovnako aj na Čechov — mimoriadne ťažko doliehal zákon, podľa ktorého museli posrbochorváčtí mená tých rodín, kde medzi predkami mali Juhoslovánov. V súlade s tým museli aj deti zapisovať do škôl so štátnym jazykom. Počet Slovákov sa po II. svetovej vojne pohyboval okolo 80–85 tisíc, no v poslednom čase badať úpadok. Vo Vojvodine majú základné a stredné školy a týždenník Hlas ľudu. 78% slovenských detí chodí do základnej školy s materinským vyučovacím jazykom.

Turci

Väčšinu obyvateľstva vo viacerých väčších mestách po osmanskej expanzii v 15. str. tvorili Turci (Sarajevo, Mostar, Skopje atď.). Tureckí obyvatelia miest prísťahovaleckých Srbov a *bosnianských Slovanov* nábožensky

asimilovali. Najmä v Bosne-Hercegovine žili Turci vo veľkom počte, v novipazarských sandžokoch, ale aj srbský Belehrad a Smederevo mali značný počet tureckého obyvateľstva.

Po úspešných bojoch proti Turkom začalo sa turecké vystahovalectvo. Najväčší odliv vystahovalcov bol po balkánskej vojne (1912–1913). Ani na Turkov sa po roku 1920 nevšťahovali predpisy mierových zmlúv o ochrane menšín. Podľa nespoľahlivého sčítania ľudu v roku 1921 v novom juhoslovanskom štáte žilo 150 tisíc Turkov. (Zrejme ich bolo ďaleko viac.)

Po druhej svetovej vojne nasledovala druhá vystahovalecká vlna v zmysle vládnych juhoslovansko-tureckých dohôd. Sčítanie ľudu v roku 1953 vykazuje 260 tisíc Turkov. (Približne 100 tisíc Albáncov pripočítali k Turkom.) Ich počet sa dnes odhaduje na 100 tisíc. Vystahovalectvo badať v celej socialistickej ére. Turci v súčasnosti žijú najmä v Macedónii a v Kosove.

Od II. svetovej vojny majú čiastočnú kultúrnu autonómiu: majú niekoľko základných škôl, novín, rozhlasové vysielanie. Na prištínskej univerzite je turecká katedra, ktorá je centrom tureckej inteligencie. V niekoľkých oblastiach Kosova je turečtina tiež úradným jazykom.

Česi

Väčšina Čechov sa dostala na územie Chorvátska po roku 1867 ako kvalifikovaní robotníci, najmä do miest a dedín západnej Slavónie. Po II. svetovej vojne začali Čechov od Slovákov ako osobitný národ odlišovať. Ich počet v období 1948–1949 zo 40 tisíc klesol na 20 tisíc. Príčina poklesu je v prirodzenej asimilácii.

Taliani

Taliani na území bývalej Juhoslávie žijú od stredoveku, na pobreží Jadranského mora v mestách (Zara, Ragúza, Spalato) a na ostrovoch. Medzi SHS kráľovstvom a Talianskom dohody týkajúce sa otázok hraníc (rapallská zmluva, 1920, Zmluva Nettuno, 1925) síce nie sú zmluvami o ochrane menšín, no obsahujú určité práva pre taliansku menšinu. Nový juhoslovanský štát podobné práva očakával od Talianska pre tamojšiu slovinskú a chorvátsku menšinu. Dá sa povedať, že situácia Talianov medzi menšinami bola snáď najlepšia.

Po II. svetovej vojne sa postupne presťahovali do Talianska; sčítanie ľudu z roku 1948 vykazuje skoro 80 tisíc Talianov, kým v roku 1991 je už iba 24 tisíc. Väčšina talianskeho obyvateľstva, ktorá zotrvala, žije dnes v chorvátskej Istrii, majú čiastočnú kultúrnu autonómiu, kultúrne organizácie, základné a stredné školy, vydávajú sa talianske noviny.

Rumuni

Juhoslovanskí Rumuni žijú najmä vo Vojvodine. Vojvodinu, ktorá pred r. 1918 tvorila súčasť Uhorska, mierové dohody rozdelili medzi dve krajiny, Rumunsko a SHS kráľovstvo. Do nového juhoslovanského štátu sa dostalo 230 tisíc rumunských obyvateľov. Medzi dvoma vojnami sa zdvihla významná vlna vystahovalectva. Sčítanie ľudu v roku 1948 hovorí už iba o 65 tisícoch Rumunoch, ich počet odvtedy stále klesá. Školy, presnejšie triedy s materinským vyučovacím jazykom mali aj v období medzi dvoma vojnami, sú aj teraz, ale 35% detí rumunského pôvodu nenavštevuje základné školy v materinskom

jazyku. V niekoľkých osadách Vojvodiny v rámci obecnej autonómie rumunčina sa môže používať ako úradný jazyk.

IV. DNEŠNÉ KONFLIKTY A UDALOSTI, KTORÉ IM BEZPROSTREDNE PREDCHÁDZALI

Juhoslovanskú krízu určujú obnovujúce sa rozpory medzi „štátotvornými národmi.“ Bola to súčasť rozpadávajúceho sa politického systému vedeného komunistickou stranou. Dlhodobejšia vleklá hospodárska kríza problémy iba sťažila. *Slovinsko a Chorvátsko* žiadali federatívno-konfederatívne zmeny, ktoré Srbi neobľomne odmietali. (Od väčšej samostatnosti očakávali bohatšie republiky — Chorváti, Slovinci —, veriliv lepšiu životnú úroveň.) Odpoveďou Chorvátov, Slovincov bolo odmietnutie federácie: odtrhnutie sa od jednotného štátu.

V Srbsku požadovalo miestne srbské národné hnutie od r. 1988 *upevnenie pozície Srbov*, tak voči autonómnym državam, ako aj v rámci Juhoslávie. Srbská Ústava z roku 1988 prakticky zrušila práva autonómnych oblastí.

Osamostatňovanie členských republík iba ďalej prehľbovalo národné spory Srbov a ďalších, predtým štátotvorných etník. Z bývalých členských republík obyvateľstvo Chorvátska tvorilo 12% Srbov, v Bosne 31%. V Chorvátsku a v Bosne títo Srbi v r. 1990–91 vytvorili malé srbské republiky, tvrdiac, že ich národná existencia v novom nezávislom štáte je ohrozená. Čiže v rámci nového usporiadania sa stali národnostnými menšinami také etnické skupiny, ktoré predtým patrili k štátotvornému národu. V Chorvátsku 4. decembra 1991 prijali *národnostný zákon* — spolu so zabezpečením práv navrhnutých na Kodaňskej konferencii o Juhoslávii — ktorý vstúpi do platnosti po ukončení vojny. Tento zákon zabezpečuje právo používania jazyka, kultúrnu autonómiu, miestnu samosprávu na územiach obývaných menšinami, čiže chorvátskymi Srbmi, ako aj pomerné zastúpenie v politickom živote.

Nie je známe, do akej miery je situácia Srbov v nových nezávislých štátoch (Bosna-Hercegovina, Chorvátsko) usporiadaná, či prijmú sľúbenú územnú autonómiu, a či vôbec dostanú autonómiu, či sa bude ďalej bojovať o malú srbskú republiku a za zjednotenie Srbska.

Albánci a Srbi

Najväčšou obavou Srbska je, že sa *Albánci chcú odtrhnúť* od Srbska. Preto vydali v minulom roku zákon, ktorý posilnil postavenie srbského jazyka, kým návrh nového školského zákona má znížiť vyučovanie v materinskom jazyku.

Od roku 1988 sú zrážky v Kosove na dennom poriadku celej oblasti. Vo februári 1989 vyhlásili mimoriadny stav v celej države. V decembri 1989 vznikol Demokratický zväz Kosova, ako opozičná koalícia. Kosovské zákonodarstvo v júli 1990 vyhlásilo Kosovo za siedmu samostatnú republiku Juhoslávie, ktorá je nezávislá od Srbska. Odpoveď: Srbsko rozpustilo kosovské zákonodarstvo. Oblasť odvtedy kladie pasívny odpor, verejná správa sa vykonáva za pomoci srbskej polície, vyučovanie na školách je prakticky prerušené, resp. pokračuje v bytoch profesorov, lebo Albánci odmietajú srbské predpisy a učebnice. 24. mája 1992 sa konali parlamentné voľby Albáncov v Kosove, zvolili si prezidenta (Ibrahima Rugova). Na júnových, tretích voľbách Juhoslávie, z ktorých mal zísť parlament, sa Albánci nezúčastnili.

Priebeh srbsko-albánskeho konfliktu je neistý. Otázka: ostane Albánsko v prípade vojny nečinné?

Maďari a Srbi

Druhou, čo do počtu významnou a čiastočne kompaktnou menšinou v Srbsku je maďarská. V r. 1989 založili Maďarský demokratický spolok Vojvodiny, orgán ochraňujúci ich záujmy. Vo voľbách v r. 1990 získali 8, v r. 1992 iba 2 miesta. MDSV viackrát vyhlásilo, že *Maďari sa nechcú zapojiť do sporu juhoslovanských národností*, sú proti, aby do občianskej vojny posielali Maďarov. Oficiálna srbská politika to komentuje tým, že MDSV podnecuje k dezertérstvu, k odmietnutiu služby, Maďari si neželajú spoločnú vlasť, neželajú ochraňovať Srbsko. III. zjazd MDSV (25. apríla 1992) vypracoval svoje *autonómne požiadavky*, kde sa základným východiskom stali dokumenty Juhoslovanskej konferencie v Kodani. (Následne, ako sme už na to poukázali, Srbom žijúcim na území Chorvátska jednotne dali ďalekosiahlu autonómiu.) Súčasne sa odvolávajú na to, že Srbi požadujú presne také práva Srbom žijúcim mimo územia Srbska, aké si teraz žiadajú Maďari pre seba v rámci Srbska. Maďari si brali za základ chorvátsky zákon z decembra 1992. (1. osobná autonómia, 2. zvláštny štatút samosprávnych spoločenských združení, [územná autonómia] 3. autonómia územne nezávislých obcí s prevažne maďarským obyvateľstvom.)

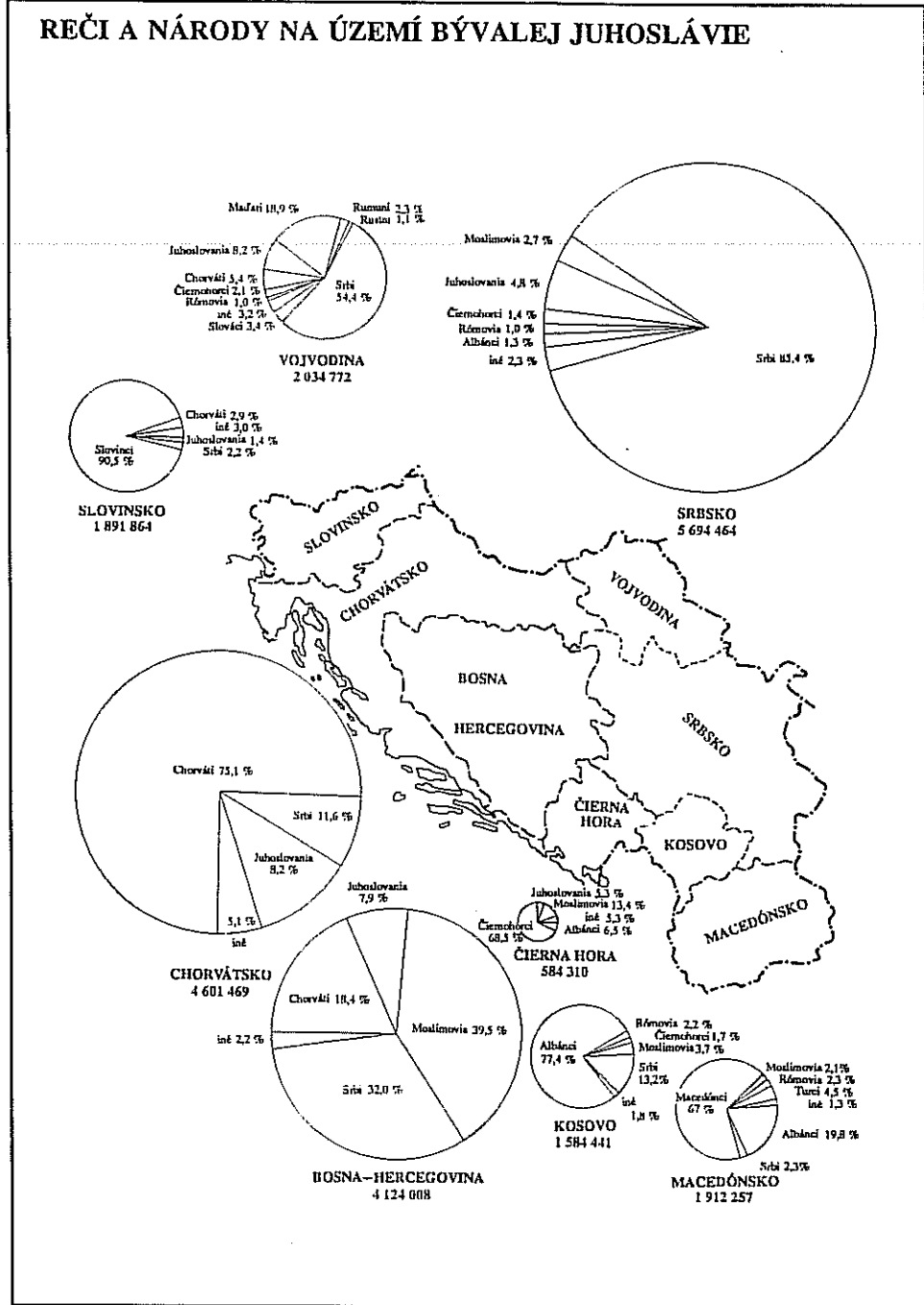
Macedónci

Otázka: ožije názor panujúci medzi dvoma vojnami, podľa ktorého Macedónci nie sú samostatným národom, ale sú Srbmi. Otázne je i to, do akej miery bude schopné prípadné samostatné Macedónsko byť hospodársky životaschopné. Viac než 20% jeho obyvateľstva tvoria Albánci, ktorí taktiež požadujú autonómiu.

Srbi

Pre bývalú Juhosláviu, no rovnako i pre jeho susedov môže byť rozhodujúcim, aké vedenie sa dostane v Srbsku

REČI A NÁRODY NA ÚZEMÍ BÝVALEJ JUHOSLÁVIE

k moci a do akej miery bude schopné posúdiť medzinárodné postavenie Srbska. V takom prípade sa nevylučujú rôzne nové typy štátov a republík, voľné — nie bezpodmienečne politicko-hospodárske — vzävy.

*

Na záver subjektívna poznámka zo strany redaktora. Opakujeme: druhá Juhoslávia bola aj pokusom *zosúladiť diktátorský štátny systém s demokraciou národnostných menšín*. Nepodarilo sa to. Nemožno však zabudnúť na to, že z bývalých komunistických krajín najviac práv po roku 1945 získali menšiny práve v Juhoslávii.